

**НЯКОИ КРИТИЧНИ БЕЛЕЖКИ КЪМ ИЗДАНИЕТО
„УЧАСТИЕТО НА ПРОВАДИЙЦИ В БЪЛГАРСКОТО
ОПЪЛЧЕНИЕ И ВЪВ ВОЙНИТЕ ЗА НАЦИОНАЛНО
ОБЕДИНЕНИЕ (1877 – 1945)“**

Георги Луков

*SOME CRITICAL REMARKS ON THE EDITION
“PARTICIPATION OF PROVADIA CITIZENS
IN THE BULGARIAN VOLUNTEER CORPS AND IN THE WARS
FOR NATIONAL UNIFICATION (1877 – 1945)“*

Georgi Lukov

Abstract: *This publication examines some weaknesses and omissions in the 2018 book “Participation of Provadia Citizens in the Bulgarian Volunteer Corps and in the Wars for National Unification (1877 – 1945)” by Dragomir Georgiev. A number of critical remarks have been made regarding the lack of in-depth study of the main archival sources, the reliable presentation of historical facts, the exact use of military names and designations, the knowledge of the organizational structure of the Bulgarian Armed Forces during the period under consideration, the correct use of specific military terminology, the general idea of the course of the events under consideration, etc., which definitely lower the scientific value of the edition under consideration.*

Keywords: *military terminology; military formations; organizational structure; historical geography.*

Книгата „Участието на провадийци в Българското опълчение и във войните за национално обединение (1877 – 1945)“ [Георгиев, Др. 2018] ми бе предоставена от нейния автор Драгомир Георгиев скоро след отпечатването. Идеята за възкресяване имената на забравените герои от родния град на автора заслужава адмирации и подкрепа, която той определено среща в хода на изследователската си работа от представители на различни институции и организации, в това число и от служителите на Държавния военноисторически архив в гр. В. Търново. Добрите идеи обаче невинаги са осъществявани добре, професионално и компетентно, което всъщност е причината да изложа някои свои критични бележки към посоченото издание.

Пожеланието на автора от последната корица: „...Дано тази книга да помогне на всеки, който желае да направи своята историческа разходка, връщайки се назад в миналото...“, не може да не предизвика съмнение за определено несериозно възприемане на нашата военна история. Най-малкото, защото войните от 1877 – 1878 г., 1885 г., 1912 – 1913 г., 1915 – 1918 г. и 1941 – 1945 г. не са някакво „поле за разходка“ на когото и да било, а са обект на изследване за сериозните изследователи. На следващо място – Българското опълчение, Македоно-Одринското опълчение и Българската армия през войните са сложно устроени и действащи системи, които изследователят трябва добре и детайлно да познава, за да може да ги пресъздаде правилно и достоверно в историческо повествование. Накратко – военната история не е за всеки, който реши, че тя е лесна и може да „сърфира“ по нея както си поиска и колкото му позволяват възможностите. Защото тя изисква точност, познаване и правилно боравене с военната терминология, прецизност при употребата на наименованията на войсковите формирования, добро познаване организационната структура на въоръжените сили и хода на военните действия през войните, които са обект на изследване, добри познания по историческа география, както и способност за правилно разчитане на текстове в архивните документи и аналитичното им използване в съчетание с други източници на информация.

По отношение на военната терминология ще отбележа употребата на несъществуващата дума „капонир“ като длъжност за загиналия на 9 януари 1913 г. кандидат-подофицер Янко Димов [Георгиев, Др. 2018, с. 75]. Можем да я възприемем или като печатна грешка, или като недобре разчетена думичка от архивен документ. Независимо кое от двете е валидно в случая ще поясня, че правилният термин е „канонир“, каквото е военното звание на редниците в артилерията, използвано в Българската армия до края на Първата световна война. По-същественото е, че това погрешно изписано военно звание е представено като длъжност, от което може да се приеме, че авторът или не е запознат със значението на този военен термин, или не прави разлика между звание и длъжност.

Не може да бъдат приети като печатни грешки въведените в изданието съществени „промени“ в наименованията на войскови съединения, части, учреждения и заведения. Всяко военно формирование е уникално. То има своята история и собствено наименование, които го отличават от останалите, поради което погрешното му назоваване е най-малкото неприемливо, а в някои случаи показва значителни дефицити в познанията на този, който ги е употребил неправилно. Утвърдена практика в разпоредителните документи при даване наименования на дивизии и полкове (става въпрос за мирновременните пехотни полкове с поредна номерация от 1 до 40) е първо да се изписва числителното редно на формирова-

нието, след това – прилагателното за принадлежността към род войска, следвано от допълнителното отличително название и накрая – съществителното, определящо го като войскова единица, например: 6-и пехотен Търновски полк; 2-ра пехотна Тракийска дивизия. В това отношение Драгомир Георгиев е проявил неуместно новаторство, обръщайки наименованията на дивизиите и полковете в обратен ред, като: 7-и преславски пехотен полк; 8-и приморски пехотен полк; 31-ви варненски пехотен полк; 4-та преславска пехотна дивизия; 7-а рилска пехотна дивизия [Георгиев, Др. 2018, с. 54, 55, 62–64, 108]. Тук следва да се посочи, че в нито един архивен документ, а също и в научната литература, наименованията на тези формирания не са вписани в този „иновативен авторски“ порядък.

Това не е единствената „авторова“ намеса в утвърдените със специални заповеди наименования на войскови части и съединения. На редица военновременни пехотни полкове, които се споменават в изданието, той е дал „свое“ название, което те никога не са получавали и не са носили, като е влязъл по този начин в ролята на техен съвременен „прекръстител“. Например: 44-и пехотен полк е станал „тунджански“, 43-и – „шуменски“, 41-и – „бургаски“ [Георгиев, Др. 2018, с. 65–73, 95, 168]. В названията на болниците авторът си е позволил също неуместна намеса, наричайки полските болници „полеви“ – 1/6-а полева болница; 4/4-та полева болница; 6/4-та полева болница; 2/1-ва полева болница; 3/4-та полева болница, 2/3-та полева болница [Георгиев, Др. 2018, с. 70–77, 102].

Непознаването на организационната структура на българските въоръжени сили и неспособността правилно да се разчитат архивните документи са причина да бъдат употребени и абсурдни наименования на войскови части, учреждения, военнолечебни заведения и подразделения, които никога не са съществували в българските въоръжени сили. Допълнящите (или още допълващи) дружини той е нарекъл „допълнителни“, 4-ти армейски спомагателен транспорт – 4-ти артилерийски спомагателен транспорт. Като подразделение на 48-и пехотен полк е прикачил 4-та пионерна дружина (а пионерните дружини са самостоятелни и са в състава не на пехотните полкове, а на пехотните дивизии). Трета подвижна болница от Балканските войни абсурдно е осъвременена като „3-та мобилна болница“ [Георгиев, Др. 2018, с. 96, 125, 164, 167, 199]. Като военна част, в която е служил по време на Първата световна война загиналият на 3 януари 1918 г. редник Христо Иванов Калдаръмов (Калдъръмов), е вписан „4-ти армейски граничарски полк“ [Георгиев, Др. 2018, с. 208], въпреки че Гранични войски са сформирани през 1947 г., а и такъв полк никога не е съществувал. При направената проверка по архивните документи се установи категорично, че въпросният загинал войник е служил в 7-а рота от 8-и пехотен Приморски полк [ДВИА, ф. 39, оп. 1, а.е. 61, л. 266; ф. 39, оп. 3, а.е. 24, л. 16]. Не може дори да се предположи поради каква причина

авторът на книгата иновативно е „внедрил“ в Българската армия този несъществуващ „4-ти армейски граничарски полк“.

В състава на 7-и пехотен Преславски полк през същата война е прикачена „автомобилна рота“ [Георгиев, Др. 2018, с. 158], макар че в състава на пехотните полкове такива роты никога не е имало. Цитираните от автора архивни документи са съставени много грамотно и в тях четливо е вписана не „автомобилна“, а „картечна“ рота от 7-и пехотен полк [ДВИА, ф. 39, оп. 1, а.е. 1014, л. 87, 88]. Явно с разчитането на това прилагателно изследователят изобщо не е могъл да се справи.

Странно може да се тълкува и посоченото за доброволеца Ангел Темелков Бойчев, служил „в 13-та кукушка дружина, 1-ва рота на Македоно-Одринското опълчение“ [Георгиев, Др. 2018, с. 201], от което излиза, че ротата е подразделение на Опълчението, а не на дружината, а всъщност е точно обратното. Оказва се, че разликата между подразделение, част и съединение е чужда за автора и военното значение на тези думички не му е съвсем познато.

Не особено прецизно авторът борава с някои названия на географски обекти и тяхната локализация. Селища като Караагач, Камикчий, Османджа, Кашекчи, Софулар, Амузача, Топра Хисар, Аптаат и редица други изобщо не са уточнени и локализирани, което е задължително при такъв род публикации, защото едва ли на широкия кръг от читатели, решили „да направят своята историческа разходка“, изброените селища са известни и познати. В същото време известният град Меджидие е локализиран в Северна Добруджа, но без да е посочено неговото съвременно наименование. За ранения ефрейтор Александър Дачев Иванов и за убития редник Иван Петров Попов през Първата световна война като място на раняването и на гибелта е посочено село Белица [Георгиев, Др. 2018, с. 100, 172], но само в България тогава са съществували осем селища с името Белица, а шест продължават и днес да носят това наименование. Исторически неточните локализации на селища в никога несъществувалите „Меджидийска околия“, „Мачинска околия“, „Лозенградска околия“, „Визенска околия“ [Георгиев, Др. 2018, с. 171, 186, 198] говорят за определени дефицити в познанията на автора по историческа география.

Своята недобра способност да разчита текстове от архивни документи авторът демонстрира и по отношение на географските обекти. Кавдарското село Дреново той е разчел в архивите и вписал в книгата като Дряново, Костурското село Апоскеп – като Апоскен, което навежда на мисълта, че и споменатият вече „капонир“ не е печатна грешка. Особено смущаващо е локализираното в Северна Добруджа село Кобадък [Георгиев, Др. 2018, с. 104, 169, 170]. При направената проверка по цитираните от автора архивни документи се установи, че в тях е вписано село Кобадин, което всъщност е известното село Кобадин, чието име носи враже-

ската укрепена Кобадинска позиция. Дори без проверка по архивите, датата на отразеното събитие – 21 октомври 1916 г., би следвало да насочи вниманието на пишещия към вярното название на селището, стига той да е запознат поне с основните сражения и битки, водени от Българската армия през Първата световна война.

Наградната система и названието на българските ордени и медали също не са особено добре познати на Драгомир Георгиев. Доста щедро на нисшите чинове (наричани по онова време „долни чинове“ – редници, ефрейтори, подофицери, офицерски кандидати) той е „раздавал“ ордени за храброст, без да знае, че те са награждавани със знака на този орден (известен още като „войнишки кръст „За храброст“), а орденът е предназначен само за офицерския състав. В този смисъл изключително нелепо звучи отразеното сведение, че младши подофицерът Атанас Бенчев Димитров е награден с орден „За храброст“, I-ва степен [Георгиев, Др. 2018, с. 134], с който съгласно неговия статут са награждавани само български и чужди владетели и генерали, командири на съединения и изключително заслужили старши офицери. Тук може да се добави още, че през Сръбско-българската война (1885 г.) „сребърен орден „За храброст“, с който авторът е „наградил“ Недю Петров Атанасов [Георгиев, Др. 2018, с. 38], не съществува. Орденът през 1885 г. се е наричал все още само „Военен орден“, а войниците (в това число и Недю Атанасов) тогава също са награждавани не с него, а със „Знака за отличие на Военния орден“.

За мнозина, получили възпоменателни медали за участие във войните от 1912 – 1913 г. и 1915 – 1918 г. е посочено, че това „става след решение за военните паметници и гробове № 2186 от 26 юли 1938 г. за награждаване с възпоменателни медали...“ [Георгиев, Др. 2018, с. 119, 156, 157, 160–162, 164–167]. Трудно е да се схване логиката на авторовата мисъл в този израз, защото няма как решението да бъде за военни паметници и гробове и едновременно с това – за награждаване с възпоменателни медали. Вероятно авторът е имал предвид решение (или писмо) на Отделението за военни музеи, паметници и гробове, с което е обявено отпускането на възпоменателни медали за провадийски граждани. Това не успях да установя категорично, защото цитираните в изданието сигнатури на „решението“ не отговарят и на тези адреси се съхраняват други документи – списъци на желаещи да получат възпоменателни медали и писма от Отделението за изпратени такива [ДВИА, ф. 39, оп. 1, а.е. 782, л. 105, 108, 116–117, 124–126, 134–135, 162–164, 174–176, 178–179, 232–233, 235–236, 295, 298, 321, 328–330].

В справките за двама провадийци – доброволци в МОО, има странно смесване на информация за тяхната професия и образование. За Лазар Спасов е посочено: „...по професия е каменоделец I отделение...“, а за Стойко Панов – „...по професия брашнарь III клас“ [Георгиев, Др. 2018, с. 79, 80].

Липсата на препинателния знак „запетая“ подвежда читателя, че тези професии имат някакви степени – отделения и класове. Този пропуск авторът вече може и трябва да сподели с коректора на изданието.

В глава 5. – „Участието на провадийци във Втората световна война (1939 – 1945 г.)“ – можем да прочетем нещо ново и неизвестно досега – че нашите войски и администрация навлизат едновременно на 19 април 1941 г. в новите земи и още от този ден започват активни бойни действия с „различни по цвят и идеология партизански и полувоенни формирования“ [Георгиев, Др. 2018, с. 218]. Първо – не знаех, че администрацията навлиза в новите земи още на 19 април заедно с войсковите части. Второ – не знаех, че различните по цвят партизански и полувоенни формирования към тази дата вече съществуват и активно водят боеве срещу навлезлите български части – невярно твърдение, на което скопските историци много ще се зарадват...

Авторът е посочил, че в книгата е дадена информация за съдбата на ок. 700 провадийци – участници в Българското опълчение и във войните за национално обединение. При сумирането на сведенията от различните глави цифрата е значително по-голяма – 832 души, но тя изобщо не може да бъде приета за брой на провадийците – участници в разглежданите събития. Само при проследяване на сведенията в два от публикуваните списъци – тези на загиналите през Балканската и Първата световна войни – се установи, че седем са вписани два пъти в един и същ списък, а трима – три пъти. В списъка на загиналите през Балканската война това са: редник Илия Янков/Яков (под № 1 и 10); редник Михаил Тошев/Ташев (под № 19, 21 и 22); редник Синто Илия Алмалех (под № 20 и 30); редник Мирчо Герчев Диканаров (под № 13 и 31), а в списъка за Първата световна война: поручик Нисим Соломонов Бехаров/Нисим Сол. Бехар (под № 1 и 8); редник Йосиф Яков Йомтов/Толедов (под № 19 и 20); редник Калчо Петков Калчев (под № 21 и 22); редник Мошон/Мушан Яков Толедов (под № 26, 38 и 47); редник Бенямин Ешуа Декало/Ешуа Декало Бенеамин (под № 56, 57 и 58) и канонир/редник Нисим Яков Басат/Басан – под № 70 и 71 [Георгиев, Др. 2018, с. 63, 66, 67, 69, 70, 74, 169, 171, 174, 175, 176, 180, 185, 186, 190]. Това ще оставя без коментар...

Изданието положително не включва всички провадийци, участвали във войните за национално освобождение и обединение. Причината за това е, че от погледа на автора са убягнали основни видове архивни документи – мобилизационните, демобилизационните, ротните списъци и заповедите по личния състав на войсковите формирования, в които служат жителите на Провадия през войните, съхранявани в Държавния военно-исторически архив – гр. Велико Търново. Например само в заповедите по личния състав на 7-и пехотен Преславски полк от периода на Балканските войни фигурират двадесет и четири провадийски евреи, воювали

през 1912 – 1913 г. [ДВИА, ф. 755, оп. 1, а.е. 58, а.е. 64], а само десет от тях (по-малко от половината) са намерили място в книгата.

Изложеното дотук може да се стори някому несъществено и дребнавост, но както вече споменах, българската нова и най-нова военната история не е поле за упражнения на всеки, решил, че може да се справи с нея. Хилядите жертви и усилията на нашите предци за национално освобождение и обединение поставят високи научни и морални изисквания към нейните изследователи: задълбочено проучване и достоверно представяне на историческите факти, точна употреба на военните названия и наименования, добро познаване на организационната структура на въоръжените сили през разглеждания период, правилна употреба на специфичната военна терминология, обща представа за хода на разглежданите събития и т.н. – все неща, които не успях да видя в дължимата и необходима степен в разглежданото издание.

ЛИТЕРАТУРА/REFERENCES

Архивни източници / Archival sources

ДВИА – Държавен военноисторически архив, фонд 39, 755. [Darzhaven voennoistoricheski arhiv, fond 39, 755.]

Публикации/ Publications

Георгиев, Др. 2018 – Драгомир Георгиев. Участието на провадийци в Българското опълчение и във войните за национално обединение (1877 – 1945). Варна: Славена, 2018. [Dragomir Georgiev. Uchastieto na provadiytsi v Balgarskoto opolchenie i vav voynite za natsionalno obedinenie (1877 – 1945). Varna: Slavena, 2018.]